

VIRTUAL MULOQOT MUHITI ORQALI O'QUVCHILARNING INGLIZ TILIDA OG'ZAKI NUTQ KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINING SAMARADORLIGI

Nazarov Zafarjon Abdullajon o'g'li

Zafarnazarov893@gmail.com+998972508822

Kirish. Hozirgi kunda ta'lim jarayonini raqamlashtirish va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini o'quv jarayoniga joriy etish chet tillarini o'qitish samaradorligini oshirishning hal qiluvchi omiliga aylanmoqda. O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'qitish sifatini tubdan yaxshilash, o'quvchilarning amaliy muloqot ko'nikmalarini shakllantirish bo'yicha keng ko'lamli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan, umumta'lim maktablarida ingliz tilini o'qitishda o'quvchilarning og'zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirish ularning kelgusida raqobatbardosh kadr bo'lib yetishishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Biroq, amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, an'anaviy sinf-dars tizimi doirasida o'quvchilarning og'zaki nutq kompetensiyasini to'liq shakllantirish bir qator qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Dars soatlarining cheklanganligi, o'quvchilar sonining ko'pligi va real nutq muhitining yetishmasligi ularda til to'siqlari (fobiya, uyalish, xato qilish qo'rquvi) yuzaga kelishiga sabab bo'lmoqda. Shu bois, ta'lim jarayoniga virtual muloqot muhitini tatbiq etish hamda uning amaliy samaradorligini eksperimental jihatdan asoslash bugungi kunning eng dolzarb ilmiy-metodik vazifalaridan biri hisoblanadi.

Virtual muloqot muhiti asosida ingliz tilida og'zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirish metodikasining nazariy-metodik asoslari. Zamonaviy xorijiy til ta'limida o'quvchining ingliz tilidagi kommunikativ faoliyatini shakllantirish faqat grammatik qoidalar, lug'aviy birliklar va talaffuz me'yorlarini o'zlashtirish bilan chegaralanmaydi. Tilni amaliy qo'llash jarayonida o'quvchining fikrini mustaqil shakllantirishi, suhbatdosh nutqini

anglab, unga mos munosabat bildirishi, kommunikativ vaziyatga muvofiq til vositalarini tanlashi, fikrini izchil va tushunarli ifodalashi hamda real vaqt rejimida muloqotni davom ettira olishi uning kommunikativ kompetentligini belgilovchi asosiy ko'rsatkichlardan hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, ingliz tilini o'qitish metodikasida og'zaki nutq faoliyatini rivojlantirish masalasi alohida metodik ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, an'anaviy auditoriya sharoitida ingliz tilida muloqot qilish imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun virtual muloqot muhiti kommunikativ amaliyotni kengaytiruvchi, nutqiy faoliyatni faollashtiruvchi va individual kommunikativ tajribani shakllantiruvchi metodik makon sifatida namoyon bo'ladi.

Virtual muloqot muhitining yana bir muhim xususiyati shundan iboratki, u o'quvchining nutqiy faolligini auditoriyadagi an'anaviy vaqt va makon chegaralaridan qisman ozod qiladi. Oddiy dars jarayonida o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi vaqt chegarasi sababli har bir o'quvchiga teng darajada uzoq vaqt davomida gapirish imkoniyatini berish qiyin. Sinfdagi kommunikativ topshiriqda faol o'quvchilar ko'proq gapirishi, ayrim o'quvchilar esa nutqiy faollikdan chetda qolishi mumkin. Virtual muhit esa kommunikativ topshiriqlarni individual, juftlik, kichik guruh yoki umumiy muloqot shaklida tashkil etish imkonini berib, o'quvchilarning nutqiy ishtirokini kengaytiradi. Bunda metodikaning samaradorligi texnologiyaning mavjudligiga emas, balki virtual muhitda kommunikativ faoliyat qanday pedagogik maqsad asosida loyihalashtirilganiga bog'liq bo'ladi.

Og'zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirish jarayonida o'quvchining faqat gapira olish qobiliyatini emas, balki kommunikativ vaziyatni anglash va unga mos ravishda nutqiy strategiya tanlash qobiliyatini ham shakllantirish zarur. Chunki real muloqotda fikrni grammatik jihatdan to'g'ri ifodalashning o'zi yetarli emas. O'quvchi suhbatdoshining savolini tushunishi, kerakli axborotni ajratib olishi, javob mazmunini oldindan rejalashtirishi, fikrlar o'rtasida mantiqiy bog'lanish hosil qilishi va kommunikativ jarayonni davom

ettira olishi lozim. Shu sababli virtual muloqotga asoslangan metodikada topshiriqlar oddiy “gapiring”, “savolga javob bering” kabi umumiy ko‘rsatmalar bilan cheklanmasdan, o‘quvchini real kommunikativ harakatga jalb etadigan vaziyatli topshiriqlar asosida qurilishi maqsadga muvofiqdir.

Virtual muloqot muhiti orqali og‘zaki nutqni rivojlantirish metodikasining mazmunini belgilashda kommunikativlik tamoyili markaziy o‘rin egallaydi. Mazkur tamoyilga ko‘ra, til materiali o‘quvchiga faqat lingvistik birlik sifatida emas, balki muayyan kommunikativ vazifani bajarish vositasi sifatida taqdim etiladi. Masalan, “I think”, “In my opinion”, “I agree”, “I disagree”, “Could you explain that?”, “What do you mean by...?”, “From my point of view” kabi nutqiy birliklar alohida yodlanadigan konstruksiyalar emas, balki fikr bildirish, munosabat bildirish, aniqlashtirish va suhbatni davom ettirish funksiyalarini bajaruvchi kommunikativ vositalar sifatida o‘zlashtirilishi kerak. Shunda o‘quvchi til materialini vaziyatga ko‘chira oladi va uni yangi kommunikativ sharoitlarda mustaqil qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Nutq ravonligini rivojlantirish uchun “One picture – three stories” mashqi samarali bo‘lishi mumkin. Virtual platformada o‘quvchiga bitta rasm ko‘rsatiladi, biroq undan rasmda aynan nima borligini sanab berish emas, balki shu rasm asosida uch xil hikoya yaratish talab qilinadi. Birinchi hikoya real vaziyat sifatida, ikkinchisi kelajakda sodir bo‘lishi mumkin bo‘lgan voqea sifatida, uchinchi esa fantastik voqea sifatida tuziladi. Masalan, aeroportdagi odamlar tasviri berilsa, o‘quvchi “What happened before?”, “What is happening now?” va “What might happen next?” savollari asosida uch xil nutq yaratadi. Ushbu mashq bir vaqtning o‘zida zamon shakllarini, bog‘lovchi vositalarni, sabab-natija munosabatlarini va spontan nutqni faollashtiradi.

O‘quvchilarning lug‘aviy faolligini oshirish maqsadida “Forbidden word” mashqidan foydalanish mumkin. O‘quvchiga ma’lum bir so‘zni tushuntirish vazifasi beriladi, biroq ushbu so‘zning o‘zini va unga juda yaqin bo‘lgan bir necha so‘zlarni ishlatish taqiqlanadi. Masalan, “airport” so‘zini tushuntirishda

“plane”, “flight”, “travel” soʻzlaridan foydalanish mumkin emas. Oʻquvchi boshqa vositalar orqali tushunchani ifodalashi kerak. Bu mashq oʻquvchini bitta soʻzga bogʻlanib qolmasdan, sinonim, taʼrif, misol, tavsif va boshqa kommunikativ strategiyalardan foydalanishga oʻrgatadi. Natijada lugʻaviy resurslarning faol qoʻllanishi bilan bir qatorda, kommunikativ muammoni tilning mavjud imkoniyatlari orqali hal qilish koʻnikmasi shakllanadi.

Virtual muhitda “Guess the situation” mashqi ham oʻquvchilar uchun qiziqarli kommunikativ topshiriq sifatida qoʻllanishi mumkin. Bir oʻquvchiga maxfiy kommunikativ vaziyat beriladi, qolgan oʻquvchilar esa savollar orqali vaziyatni aniqlashga harakat qiladi. Masalan, vaziyat “You have lost your passport at the airport” boʻlishi mumkin. Biroq bu jumla boshqa oʻquvchilarga koʻrsatilmaydi. Oʻquvchi vaziyatni toʻgʻridan-toʻgʻri aytmasdan, savollarga javob beradi. Qolganlar “Are you at home?”, “Do you need help?”, “Is this related to travelling?” kabi savollar orqali vaziyatni topadilar. Mashq savol berish, javobni tushunish, taxmin qilish va kommunikativ strategiyalardan foydalanishni rivojlantiradi.

Oʻquvchilarning real muloqotga tayyorgarligini kuchaytirish uchun “Virtual café” yoki “Virtual restaurant” vaziyatli rolli oʻyini tashkil etilishi mumkin. Oʻquvchilarning bir qismi mijoz, boshqalari esa xizmat koʻrsatuvchi rolini bajaradi. Mijoz oddiy buyurtma berish bilan cheklanmaydi: u taom tarkibi haqida savol beradi, boshqa variantni soʻraydi, buyurtmani oʻzgartiradi yoki xizmatdan norozi boʻlgan holatini tushuntiradi. Xodim esa savollarga javob beradi, muqobil variant taklif qiladi va muammoni hal qilishga harakat qiladi. Keyingi bosqichda kutilmagan vaziyat qoʻshiladi: buyurtma notoʻgʻri keladi, mahsulot mavjud emas yoki hisobda xato chiqadi. Bunday oʻzgarishlar oʻquvchini tayyor dialogdan chiqib, spontan nutq ishlab chiqarishga majbur qiladi.

“Lost in the city” mashqi ham virtual muloqot sharoitida samarali qoʻllanishi mumkin. Ekranda shaharning virtual xaritasi koʻrsatiladi. Bir

o'quvchi sayyoh, ikkinchisi mahalliy aholi vakili rolini bajaradi. Sayyoh ma'lum bir manzilga borishi kerak, biroq yo'lni bilmaydi. U ingliz tilida yo'l so'raydi, suhbatdosh esa yo'nalish beradi. Mashqning murakkabligi keyingi bosqichda oshiriladi: yo'lning bir qismi yopilgan, transport ishlamayapti yoki sayyoh noto'g'ri manzilga kelib qolgan bo'ladi. Shunday qilib, o'quvchi "go straight", "turn left", "opposite", "next to", "across from" kabi tayyor birliklarni takrorlash bilan cheklanmay, kommunikativ vaziyatdagi o'zgarishga mos javob berishga o'rganadi.

Xulosa. Virtual muloqot muhiti orqali ingliz tilida og'zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirish o'quvchilarning kommunikativ faolligi, nutq ravonligi, mustaqil fikrlashi va real muloqotga tayyorgarligini oshirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, rolli o'yinlar, virtual munozaralar, muammoli vaziyatlar, spontan savollar, hikoya tuzish va juftlik hamda guruhli muloqot mashqlari o'quvchini ingliz tilidan amaliy foydalanishga yo'naltiradi. Mazkur metodikaning samaradorligi o'quvchilarning nafaqat grammatik va lug'aviy bilimlari, balki fikrni izchil ifodalash, suhbatdoshga munosabat bildirish, savol berish va kommunikativ vaziyatga moslashish qobiliyatlarining rivojlanishi bilan belgilanadi. Demak, virtual muloqot muhiti ingliz tilida og'zaki nutq kompetensiyasini shakllantirishda mustaqil kommunikativ faoliyatni kuchaytiruvchi samarali metodik vosita sifatida baholanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- 1.Harmer, J. (2007). The Practice of English Language Teaching (4th ed.). Pearson Longman.
- 2.Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). Approaches and Methods in Language Teaching (3rd ed.). Cambridge University Press.
- 3.Thornbury, S. (2005). How to Teach Speaking. Pearson Education.

4.Nation, I. S. P., & Newton, J. (2009). Teaching ESL/EFL Listening and Speaking. Routledge.

5.Chapelle, C. A. (2001). Computer Applications in Second Language Acquisition: Foundations for Teaching, Testing and Research. Cambridge University Press.